

ТРИ ВІЗИТИ ГЕТЬМАНА ІВАНА ВИГОВСЬКОГО ДО КОМИШНІ

Заглиблюючись у минуле, дослідники постійно зустрічаються зі слідами колишньої козацької величі. Це особливо стосується Миргородщини, адже її мальовничі простори були серцем Гетьманщини. Тому й не дивно, що наш край часто опинявся у центрі драматичних подій козацьчини.

Тож чи будемо дивуватись тому, що гетьмани, - тогочасні керівники української держави, не раз бували по містечках і селах Миргородського полку. Серед інших, зустрічала могутніх володарів і Комишня, яка тоді була сотенним містечком. Сам лише гетьман Іван Виговський, наступник Богдана Хмельницького, приїжджав сюди аж тричі.

Про перший візит державця відомо мало. Знаємо лише, що у січні 1658 року він був тут. Гетьмана повинен був урочисто зустрічати тодішній комишнянський сотник Степан Прокопов. Саме звідси, з Комишні 15 січня 1658 року, Іван Виговський написав листа до случького коменданта Івана Гроса.

Спробуємо встановити, хто такий цей комендант? У 1658 році на річці Случ було лише дві козацькі залоги. Тому не помилимося якщо скажемо, що листа було відправлено або керівнику гарнізону м. Звягеля (теперішній Новгород-Волинський) або Старого Костянтинова (48 км від Хмельницького). Обидва підрозділи належали до прикордонного Волинського (Звягельського) полку. Через польське сусідство це був неспокійний край. Саме тоді гостро запахло загрозою нової війни, - у січні 1658 року Ян Казимир призначив зосередження військ Речі Посполитої на кордоні. Насправді король лише здійснював тиск на Україну, не бажаючи доводити справу до масштабного конфлікту. Необхідність протистояти збройному шантажу сусідів і змусила Виговського написати листа з Комишні на далеке західне прикордоння.

Залишається питання - що привело гетьмана під час польської кризи до нас на Миргородщину і зокрема, - в Комишню? Справа в тому, що загострення ситуації на заході не було єдиною проблемою козацької держави.

В кінці грудня 1657 року полтавський полковник Мартин Пушкар розгрінув заколот

був змушений відвести свої загопи назад.

Гетьман у відповідь розпочинає похід на московське прикордоння, з метою придушення недобитків - пушкарівців. Це неминуче вело до подальшого загострення конфлікту з Москвою.

Переpravившись через Дніпро, гетьман з основним військом просувався до російського кордону за напрямком: Кувичинці (прибули 19 серпня 1659 року) - Лубни - Сіттин (25 серпня) - Комишня (31 серпня).

Зауважимо, що на той час місцевим со-

тником став Семен Симанов.

31 серпня до табору гетьмана у Комишні одночасно прибули царський посланець дяк В. Кікін і польські комісари С. Беневський та К. Євлашевський. Як говорить джерело: «доїхали в Комишні над Хоролом, півдороги між Миргородом і Гадячем».

Обидва посольства гетьман звів разом не випадково. Це робилось для того, щоб посилити психологічний тиск на обидві делегації і добитися більших поступок з їхнього боку.

Таким чином, у другій декаді вересня 1658

ні переговори з польськими комісарами і з московським посланцем, які привели потім до укладення історичної Гадяцької угоди.

Про те, як українці приймали послів, описує анонімний щоденник представника польської делегації: «...вїхали ми до обозу Запорізького війська в сам вечір. Військо було охотне, стрічало нас далеко перед обозом в полі, кінне і піше, густо стріляючи з рушниць, Коли вїздили на майдан, піхота стояла з двох сторін з корогвами, схилила корогви до землі і при тім дала такого огня, наче небо відкрилося. А коли (комісари) зсіли з коней перед гетьманським наметом, вдарено з 10 гармат—думаю, що ехо о московські міста відбивалось...»

Наступного дня «10-го (вересня - за новим стилем) московський посол приїхав о полудні. Стрїчали його так само як і нас - тільки меншою купою. Піхота дала вогню, але з гармат на майдані не стрїляно. Другого дня рано дано аудїєнцію Москві, а нам козаки дали аудїєнцію аж перед вечером, після москаля».

Московський посланець, Василь Михайлович Кікін теж полишив докладне повідомлення про своє перебування у таборі Виговського, про що можемо прочитати у праці М.С. Грушевського «Історія України - Руси»: «Гетьман вислав з Комишні на зустріч дякові козаків і з ними підписка (свого представника) і провів до Комишні. Дяк питав підписки, пощо гетьман зібрав таке велике військо і покликав татар, на якого неприятеля їде і чи мав на те царський наказ? Підписок відповів, що гетьман дуже журиться, не бачучи до себе царської милості. Сподївався від царя оброни від бунтівників і своєвільників. Тим часом Ромодановський привів з собою найгірших бунтівників: Барабаша, Лукаша та інших, і ті наробили людям грабежу і знищення, побрали в полон і листи «на ссору» порозсилали..., а Шереметьєв напав на гетьманового брата Данила і побив козаків, що були в них».

«Гетьман Іван Виговський, ще бувши писарем, працював для його царської величності, служив вірно, і Малу Росію привів у підданство під високу руку його царської величності, а тепер видію бути Великої Росії - Великою Росією, а Малій Росії - Малою Росією! - що ж, і в Малій Росії єсть військо непереможне».

Кікін звернув підпискові увагу на такі його - «непристойні слова» - з чийого наказу він так говорить і відділяє Велику Росію від Малої? «Підписок» сказав, що говорить він з наказу гетьмана.

Під час особистої зустрічі, Виговський висловив царському посланцю твердий намір відстоювати порушені російськими воеводами Ромодановським і Шереметєвим давні права війська Запорозького, як це вони робили «і при королях польських» (тобто -

військовою силою). Гетьман заявив дякові, що «того й у думці нашій немає, що нам не управившись із неприятелем своїм ... розійтись по домах».

Незважаючи на таку войовничу риторику гетьмана щодо Москви, зберігалися шанси укладення договору Війська Запорозького саме з росіянами, а не з поляками. В усякому разі писар комісара С. Беневського - К. Перетяткович згадував, що ще 5 вересня Беневський запросив його до себе й, ридючи перед образом Пресвятої Богородиці, почав казати, що ми вже загинули, оскільки «дяк, московський комісар, схилив на бік царя усе військо Запорозьке».

Очевидно, що гетьман і старшина дійсно, до останньої миті вагалися щодо формального укладення союзу з Польщею. Українці намагалися виграти час. Про це свідчить і повільне просування козацьких загонів до російського кордону. Так, ведучи переговори, делегації разом з військами рухалися до Гадяча, долаючи в середньому менше 10 км на день. Зрештою, 6 вересня 1658 р. в гетьманському таборі під Гадячем було підписано однойменний договір, згідно з яким на підвладній гетьманові українській території утворювалося «князівство Руське» як третя складова частина Речі Посполитої. Козаки зрікалися протекції московського царя, на доказ чого з корогів були зняті російські герби і знаки.

Ще до закінчення переговорів, з Комишні були відправлені окремі загопи для удару по російському прикордонню, на допомогу яким вже потім прийшли головні сили гетьмана.

Відзначимо, що бойові дії між Московським царством і Гетьманщиною розпочалися ще з осені 1657 року, коли війська Ромодановського вперше вступили на землі України. Відтоді обидві сторони шкодили один-одному, де тільки могли, не зупиняючись перед жодними військовими заходами. Але, що цікаво, ніхто не називав це війною. Обидві сторони в цей час активно листувалися, обмінювалися посольствами. Спалення міст і розправи над противниками (в тому числі - полоненими) вважалися

матичного успіху. Оголошення стану війни і залучення до неї величезних контингентів розпочалося лише після укладення Виговським Гадяцької угоди.

Приїздив гетьман до нашого сотенного містечка і втретє. У відповідь на третє вторгнення (жовтень-грудень 1658р.) військ Г.Ромодановського, весною 1659 року Виговський здійснює другий свій похід на російське прикордоння. Розгоралась повноцінна війна з Москвою.

7 лютого 1659 року, на четвертий день облоги, за намовлянням миргородського протоієрея Пилипа, миргородський полковник С. Довгаль без бою здав місто гетьманському війську. Видавши гетьманові загін російських драгунів, С. Довгаль з усім Миргородським полком приєднався до гетьманського війська.

З Миргорода Виговський вирушив у бік російського кордону. 11 лютого він був у Сорочинцях, а 12 лютого гетьман прибув до Комишні. Окремі загопи гетьманських військ проводили каральні акції в прихильних до Москви й опозиційних гетьманові містах, містечках і селах сусідніх з Росією Полтавського, Лубенського та Миргородського полків.

Головні сили гетьманської армії далі рушили з Комишні у бік Зінькова. До Конотопської битви, блискучої перемоги козацького війська, залишалось чотири з половиною місяці.

Майже відразу після цієї перемоги, - найбільшого успіху свого правління, гетьман зрікся влади. Він став жертвою польського шантажу. Сейм Речі Посполитої відмовився ратифікувати текст Гадяцького договору у попередній редакції. В умовах війни з Москвою, Виговський піддався тиску «союзників». Новий текст угоди викликав загальне обурення в суспільстві. Показово, що від гетьмана тоді відвернулися не лише соратники, а навіть власні батьки. Так покинув політичну арену один із найрозумніших і найенергійніших гетьманів. Починалась нова епоха історії України, яку дослідники потім назвуть «Руїною».

Отже, ми бачимо, що гетьман Іван Виговський тричі приїздив до Комишні: 15 січня, 31 серпня 1658 року та 12 лютого 1659 року.

Саме у цьому сотенному містечку розпочалися переговори, які привели до укладення історичної Гадяцької угоди, - безнадійної спроби подолати нерозв'язні - міжнародні і внутрішні суперечності.

Історія - не рожева водичка. Рідко коли вона буває предметом ліричного замишування, частіше - грізним застереженням для нащадків. Можна по різному ставитись до неї, не можна тільки її забувати.

Ярослав МОСКАЛЕНКО,
вчитель історії, керівник пошукового загону «Славія».

у Гоголевому на Київщині відбулась зустріч з Виговського з боярином Хитрово. В умовах розгортання міжусобиці в Україні, представник Москви відмовився визнати легітимність влади нового гетьмана, вимагаючи від нього широких поступок. По суті, представник царя став на бік заколотників. Спілкування звелось до взаємного обміну претензіями і вимогами. До того часу обидві сторони порушували умови угоди Богдана Хмельницького з царем, і при цьому кожен вважав себе правим. Щодо України відзначимо, що вона і не могла виконати того нещасливого договору. Скажімо, договір передбачав скорочення козацького реєстру до 60 тисяч, що неминуче привело б Гетьманщину до краху. А вже повернути половину вільних козаків країни у стан посполитих, - означало викликати загальне збройне повстання.

15 січня 1658 року, як ви вже знаєте, Іван Виговський був у Комишні. Це був приїзд на територію слабоконтрольовану гетьманом, - на той час повстання Пушкаря охопило землі Полтавського, Миргородського та Лубенського полків. Тому логічно, що метою приїзду була спроба згуртування проурядових сил. Дослідники вважають, що у нас прихильники гетьмана були досить сильними. На це вказує, зокрема, зміна адміністративного підпорядкування Комишні у 1658 році. Відразу після перемоги опозиції над Іваном Виговським, було здійснено радикальну реформу Миргородського полку, - з 14 сотень у його складі залишились тільки шість. Комишнянську сотню було передано з Миргородського полку до Гадяцького, де вона і залишалась до самого кінця Гетьманщини. Так нова влада намагалась територіально розділити симпатиків Виговського.

Вдруге він побував у нас 31 серпня 1658 року у зв'язку з підготовкою до укладення відомої Гадяцької угоди між козацькою державою та Річчю Посполитою. На той час заколот полтавського полковника Мартин Пушкар набрав грізного розмаху. Виговський спершу хотів порозумітись із ним, але коли це не вдалося, вирішив придушити повстання силою: 11 червня 1658 року під Полтавою козацьке військо Виговського розгромило загопи дейнеків. Сам бунтівний полковник загинув у бою. Недобитки - пушкарівці втекли на московський кордон, сподїваючись знайти там захист і підтримку. Вони не помилились, - Москва активно використала заколот Пушкаря для дестабілізації України.

Отримавши широку допомогу, відсидівшись, групи заколотників повертались у Гетьманщину, де здійснювали грабежі і безчинства; розправи над прихильниками Виговського. Становище ускладнювалось введенням в Україну у червні 1658 року московського війська. Князь Г.Ромодановський дійшов до Пирятина, але вже на кінець літа